

Kur'an, bazen bir harfte ve takdim, tehir, târif, tenkir ve hazf, zikir gibi belagat inceliklerinde tevhidin inceliklerine, haşrin nüktelerine nasıl dikkat çekiyor?

Tevhid ve Haşri İfadede Belagat Örnekleri

Tevhid ve haşir, Kur'anın en temel iki esasıdır. Bu iki esas, Kur'an'ın hemen her sayfasında yer alır. Kur'an, diğer meselelerini bunlar üzerine bina eder. Söz gelimi, **tevhid inancı olmadan ibadet de olmaz.** Allah korkusu yoksa, kamil manada bir ahlak da olmaz. Ahiret inancı olmadan, insanda cömertlik, cesaret gibi insanî kemalat vücut bulamaz...

Dolayısıyla, Kur'an tekrar tekrar bu iki esası nazara verir. Hatta bir harfte, takdim-tehir, tarif-tenkir ve hazf-zikir gibi belagat inceliklerinde tevhidin inceliklerine, haşrin nüktelerine dikkat çeker.

Bir Harfte

Mesela Fatiha Sûresinde **“Yalnızca sana ibadet ederiz.”**(1) denilmektedir. İbadeti yapan tek fert iken çoğul sığasıyla kullanılması, yani **“Yalnızca sana ibadet ederim.”** demek yerine **“Yalnızca sana ibadet ederiz.”** denilmesi, sadece bir harf değişikliğiyle muhteşem bir mana zenginliğine bizi ulaştırmaktadır.

Bir de haşirle alâkalı şu âyete bakalım:

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى **“Gerçekten, ölüleri biz diriltiriz.”**(2)

Âyette “ölüleri diriltiriz” denilmesi Allah'ın diriltmesini ifadede yeterli iken **“Gerçekten... biz”** manalarını ifade eden kelimelerle vurgu yapılmış, meselenin ciddiyeti nazara verilmiştir.

Takdim-Tehir

Takdim-tehir, öne veya geriye alarak kelime veya cümlelerin yerini değiştirmedir. Mesela şu âyete bakalım:

بَلِ اللّٰهُ فَاعْبُدْهُ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ **“ve et ibadet a'Allah sadece ise Öyle !Hayır”** **شُكْرًا** **“şükredenlerden ol!”**(3)

Arabça orijinal metinde normal şartlarda **“Allah”** lafzının fiilden sonra gelmesi gerekirken takdim yapılmış, yani öne alınmıştır. Bu da tahsis manası ifade eder. Yani “sen sadece Allah'a ibadet et, başkasına değil!”

Bir de şu âyete bakalım:

“(4) اللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ” “Allah yalnız mülkü yerin ve Göklerin” .ındır

Âyette **“lillahi”** kelimesinin öne alınması, **“yalnız Allah’ındır, başkasının değil”** vurgusu yapmaktadır.

Tarif-Tenkir

Tarif, bir kelimeyi tanımlı hale getirme, tenkir de tanımsız hale getirmediir. Arabçada bu harf-i tarif denilen elif-lam ile gerçekleştirilir. Eğer kelime başında elif-lam varsa o kelime marife olur, yoksa nekra olur. Mesela, “racul” dediğimizde her hangi bir adam anlaşılır. Ama “er-racul” dediğimizde belli bir adam kastedilir. Bunun İngilizcede karşılığı, **“The”** ön ekidir.

Misal olarak şu iki âyete bakalım:

“var arşı bir büyük çok Onun” وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

ilâh hiçbir başka kendisinden ,Allah” اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ olmayandır. **Büyük Arş’ın Rabbidir.”(5)**

“Arş” kelimesi **“taht”** anlamındadır. Birinci âyette Sebe Melikesi Belkis’in büyük bir arş’ı (tahtı) olduğundan söz edilir. Ancak burada arş kelimesi elif-lamsız getirilmiştir. İkinci âyette ise, elif-lam ile büyük arş’ın Allah’a ait olduğu nazara verilir. İnsanların insanlar içinde bir saltanatı olur, ama asıl saltanat Allah’ındır. Çünkü görünüşte saltanat sahibi olanlara da hükmeden Odur. O, Meliku’l- müluktur ve Sultanlar Sultanıdır. Şu dünyada taht ve saltanat sahipleri olmakla beraber, onların taht ve saltanatları belli belirsizdir, ha var ha yoktur. Evveli yokluk ve sonrası zeveldir. Allah’ın tahtı ise, layezâldir, ezeli ve ebedidir.

Hazf-Zikir

Hazf ve zikir, birbirine mukabil iki Meânî ilmi terimidir. Hazf söylenilmesi icab etmeyen sözün ibarede zikredilmemesidir. Söz gelimi birini uğurlarken **“Güle güle...”** deriz. Bu, “güle güle git” demektir. “Git” kelimesinin hazfı, mananın anlaşılmasına engel olmadığından hazfedilmiştir.

Mesela, âyette **“(6) حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتِكُمْ ” .kılınmıştır haram size Analarınız”** buyrulur. Bununla kastedilen onlarla evlenmenin haram olmasıdır. Anlatılmak istenen husus açık olduğu cihetle, “nikâh” ibaresi hazfedilmiştir.

Zikir ise, söylenilmesi lazım gelen sözün ibarede bulundurulmasıdır.

Hazfe misal olarak şu âyete de bakabiliriz. Kur'an'da cennet ehlinin mükâfatını beyan sadedinde şöyle buyrulur:

“Onlara orada ne isterlerse var...”(7)

“Mef’ulün terki tamim ifade eder.” kaidesince, burada istedikleri şeylerin hazfedilmiş olması, o cennette istedikleri her şeyi elde edeceklerini anlatır. Dolayısıyla, âyetin üslûbu, **“Cennette acaba şu da var mı?”** şeklinde hatıra gelebilecek bütün sorulara cevap niteliğindedir.

Zikre misal olarak ise şu âyete bakabiliriz:

"Bugün mülk kimin? Vahid - Kahhar olan Allah'ın."(8)

Pek çok tefsirde bu ilâhî hitabın kıyamet koptuğunda gerçekleşeceği ifade edilir. Artık dünyanın ömrü bitmiş, bütün saltanatlar sona ermiştir. Cenab-ı Hak **"Bugün mülk kimin?"** dediğinde cevap verecek kimse kalmamıştır. Cenab-ı Hak kendisi **"Vahid-Kahhar olan Allah'ın."** buyurur.

"Bugün mülk kimin?" sualine âyette **"Allah'ın"** denilmesi, cevap olarak kifayet ederdi. Bununla yetinilmeyip **"Vahid-Kahhar"** isimlerinin de zikredilmesi, bir takım incelikleri ihtiva eder. Mesela;

- O **Vahid**'dir, birdir. Mülk ve saltanatında şeriki yoktur.

- O **Kahhar**'dır, görünüşte mülk ve saltanat sahibi olanların mülklerini ellerinden alır, saltanatlarına son verir. Dünyada bunu peyder pey yapar, bundan dolayı hem mülk ve saltanat sahipleri, hem de onlara gıptayla bakanlar o mülk ve saltanatı gerçek zannederler. Ama kıyamet koptuğunda artık kimsenin ne mülkü kalır, ne de saltanatı...

Vakıa sûresindeki şu ayetlerde ise, zikir ve hazfın inceliklerinden birini birlikte görmek mümkündür. **Şöyle ki:**

Cenab-ı Hak, tevhidi ifade sadedinde tohum ve yağmuru misal verip şöyle buyurur:

اَقْرَابِيْتُمْ مَا تَحْرُثُوْنَ ؕ اَنْتُمْ تَزْرَعُوْنَہٗ اَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ؕ اِنَّا لَمُعْرِمُونَ ؕ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ

“Şimdi ektiğiniz tohumu gördünüz mü? Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz? Dilesek, elbette onu kuru bir çöp yapardık da şaşkınlık içinde şöyle geveleyip dururdunuz: Muhakkak biz çok

ziyandayız! Daha doğrusu büsbütün mahrumuz!”

أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ۚ ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أَجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ

“Bir de içtiğiniz suyu gördünüz mü? Onu siz mi buluttan indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz? Dilesek onu acı bir su yapardık. O halde şükretmeniz gerekmez mi?”(9)

Ayetlerin ilk kısmı, ekinden bahsetmektedir. Çiftçi, ekin için çalışır ve kendince çalışmasının karşılığında mahsûlü hak ettiğine inanır. Kendine düşen çalışmayı yapmış ve karşılığında kesin olarak hasat alacağını hesap etmektedir. Bir anlamda çalışmasının haklı gururu ile bekleme içinde olup, âdeta kimseye minneti yoktur. Oysa takdir her zaman Allah'a aittir. Çalışma sadece bir sebeptir, sebeplerle yaratan ise ancak Allah'tır. Dolayısıyla havl ve kuvvetin ancak O'na ait olduğunu vurgulama gerekmektedir. Bundan dolayı bu kısımda meâlde “elbette” şeklinde ifade ettiğimiz (lâm harfi) gelmiştir. Bu harf tek başına yanlış bir inancı reddetme misyonu taşımaktadır.

Oysa ayetin ikinci kısmında durum farklıdır. Burası suyun indirilmesinden bahseder. İnsanoğlu da suya karşı daima acziyetini itiraf etmektedir. Yağmuru indirmek hakkında güçsüzlüğünü kendisi de bilir. Dolayısıyla bu anlayışı vurgulayacak (lâm harfine) gerek yoktur.(10)

Görüldüğü gibi, ayette bir tek harfin zikri veya hazfi nice belagat nüktelerine ve mana ufuklarına bir pencere açmaktadır.

Dipnotlar:

(1) *Fatiha*, 1/4.

(2) *Yasin*, 36/6.

(3) *Zümer*, 39/66.

(4) *Şûra*, 42/49.

(5) *Neml*, 27/23 ve 26.

(6) *Nisâ*, 4/23.

(7) bk. *Nahl*, 31; *Furkan*, 24/16; *Zümer*, 39/34; *Şûra*, 26/22; *Kaf*, 50/35.

(8) *Mü'min*, 40/16.

(9) *Vakıa*, 56/63-70.

(10) *Abbas, Fadil Hasan, İ'câzu'l-Kur'âni'l-Kerîm, Amman, 1991, s. 203. Ayrıca bk.*

Eren, Cüneyt, Belagat Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yay. İst. 2014, s. 70-71.